

IDENTIFICAREA CONTEXTULUI PRIN GRADE DE COMPARAȚIE

Petru ZUGUN

(Universitatea "Alexandru Ioan Cuza" din Iași)

Considerînd, pe de o parte, că propoziția standard este formată din cel puțin două părți de propoziție — cele principale —, că fraza tipică este alcătuită din cel puțin două propoziții relaționate sintactic și că între frază și text există o unitate sintactică (intermediară) care poate fi numită *context*, și aceasta avînd tot structură binară — cel puțin, două fraze relaționate morfosintactic și semantic lexical, ca și textul — cel puțin două contexte relaționate —, și apreciînd, pe de altă parte, că numai contextului nu i se recunoaște individualitatea, aducem, aici, fără a relua teoria textului, un argument pentru susținerea existenței reale a acestei unități sintactice, urmînd ca alte argumente să fie invocate ulterior.

Argumentul constă în structurarea unor contexte pe *ocurența repetată* a unui anumit grad de comparație, astfel că ceea ce precede și/sau ceea ce urmează acestei unități sintactice se constituie în alte contexte/alt context, al cărui specific structural și semantic este identificabil prin alți indici decît gradele de comparație.

Ne limităm, deocamdată, exemplificarea la două poezii ale lui Vasile Alecsandri, *Adio Moldovei* și *Țara* (scrise la distanță mare în timp, de 38 de ani, prima în 1848 și a doua în 1886), binecunoscute, dar nevalorificate din perspectiva subiectului articolului nostru, dedicat eminentului lingvist și omului integru Vasile Frățilă, la împlinirea frumoasei vîrste de șaiszeci și cinci de ani.

Era firesc ca, la una dintre primele plecări din țară (numai provincia istorică Moldova, pe atunci), plecare impusă de consecințele dramatice ale înfrîngerii revoluției din 1848 de la Iași, Vasile Alecsandri să aibă puțini termeni

de comparație între țara natală și alte țări — pe de o parte —, și între starea lui sufletească de moment și alte stări sufletești, provocate, ulterior, de împrejurări similare, astfel că în *Adio Moldovei*, poezie ocazională (ca multe altele ale lui, dar superioară altora), apar numai — cu o excepție semnificativă — adjective și adverbe la gradul de comparație pozitiv, acolo unde comparația este doar implicită, nu explicită, ca în cazul altor grade de comparație. În primul context — format din primele patru strofe — sînt ocurente, cum este ușor de constatat, șaisprezece adjective și trei adverbe, toate la gradul de comparație pozitiv, singura formă adjectivală de superlativ absolut *mult amar*, apărînd în al doilea și ultimul context, identic, formal, cu a cincea strofă. Acest superlativ unic se referă, ca și două din cele trei adverbe, la starea sufletească a poetului, cele șaisprezece adjective și celălalt adverb calificînd realități fizice ale pămîntului natal (munți, codri, izvoare, doine ș.a).

Este necesară, pentru controlul afirmațiilor, reproducerea poeziei:

Adio Moldovei

Scumpă țară și frumoasă,
O! Moldovă, țara mea!
Cine pleacă și te lasă
E pătruns de jale grea,
Căci, plutind în visuri line
Pe-al tău sîn ca într-un rai,
Dulce-i viața de la tine
Ca o dulce zi de mai!

Eu te las, țară iubită,
De-al tău cer mă depărtez,
Dar cu inima cernită
Plâng amar, amar oftez!
Trist acum la despărțire,
De fiori mă simt cuprins,
Ș-orice dragă nălucire
Pentru mine-acum s-au stins!

Cine știe, cine știe
Dacă-mpins de-al soartei vînt,
M-oi întoarce-n veselie
Să sărut al tău pămînt!

De-oi videa încă vreodată
Munții tăi răsunători,
Ce cu-o frunte înălțată
Se perd falnic pîntre nori;

Și-ai tăi codri de verdeață,
Unde curg, șoptesc ușor
Reci izvoare ce dau viață,
Doine care zic de dor,
Ș-al tău cer care zîmbește
Sufletului românesc
Și oricare mă iubește
Ș-ori pe care eu iubesc!

Iată ceasul de pornire!
Iată ceasul mult amar!
Veselie, fericire,
Eu le las pe-al tău hotar,
Ș-a mea inimă îți zice:
O! Moldovo, ce jălesc,
Adio! Rămii ferice,
Ferice să te găsească!

Este netăgăduit că cele două contexte se delimitează între ele și prin alți indici, după cum au în comun și indici care exprimă unitatea textuală („subiecte gramaticale alternante, unul pentru „poet“, altul pentru „țară“, respectiv dominanța persoanei I sg., adresarea prin personificarea către țară ș.a., prin persoana a II-a sg. ș.a.), însă importanța acestora în asigurarea specificului celor două contexte este mult mai redusă decât aceea a gradelor de comparație precizate.

După călătorii repetate — profesionale în numele țării sau doar în interes personal —, la maturitate deplină, Vasile Alecsandri avea termeni de comparație între, pe de o parte ceea ce simțea și înțelegea că este, pentru el, România — constituită, în acel moment, prin Mica Unire — și alte țări, și, pe de altă parte, pentru simțămintele lui de „om al unui anumit pământ“, prin naștere, dar „cetățean al universului“, prin experiență existențială, iar poezia *Țara*, elaborată cu numai patru ani înainte de deces, exprimă pregnant aceste simțăminte. Teoretic, numeroasele adjective și adverbe ocurente în această poezie puteau fi la orice grad de comparație și subdiviziuni ale lor și puteau domina, numeric — fiind, acum, vorba de comparații —, comparativele, fie de superioritate, fie de egalitate, fie de inferioritate, sau superlativele relative, de superioritate sau de inferioritate și chiar superlativul absolut, care, cum se știe, conține, ca și pozitivul, o comparație implicită.

Care este realitatea ocurențelor, pe grade de comparație, distribuite în cele trei contexte ale poeziei *Țara*, delimitabile, în primă instanță prin forme variate ale gradelor de comparație?

În primul context — primele trei strofe — apar șase adjective, toate la pozitiv, din care numai ultimele trei se referă, ca și cele din *Adio Moldovei*, fie la „țară“, fie la „poet“, iar altele trei — la ceea ce unește fizic „țara“ natală de alte țări.

În al doilea context — următoarele patru strofe —, cel mai definitiv aflat pentru calificarea realităților naturii și sufletului românesc, în viziunea lui V. Alecsandri, sînt identificabile opt adjective și un adverb, toate la comparativul de superioritate. În al treilea context — ultimele șapte strofe —, cele patru adjective sînt, din nou, la pozitiv, fiindcă nu mai era necesară continuarea afirmării superiorității naturii și sufletului românesc, față de realitățile corespondente din afara spațiului românesc.

Nici un alt grad de comparație, nici chiar superlativul — ostentativ, în contrast cu „modestia“ comparativului —, afară de comparativul de superioritate, nu putea exprima mai convingător viziunea poetului asupra vieții, o viziune în expresia căreia, din delicatețe, pudoare și decență, al doilea termen de comparație este subînțeleș, fapt care impresionează, datorită sensului global, subînțeleș astfel, mult mai mult decît dacă acest termen de comparație ar fi fost exprimat.

Poetul ne spune, simplu, în această reală capodoperă a lui: nimic din ce este în afara țării mele nu este mai impresionant decît ce este în ea.

Așadar, în cele trei contexte relaționate în textul poeziei *Țara* de V. Alecsandri și delimitate prin alternanța pozitivului cu comparativul de superioritate, din douăzeci de forme flexionare de adjectiv și de adverb, nouă (opt adjective și un adverb), deci aproape jumătate, sînt de comparativ de superioritate.

Să remarcăm și comparativul de superioritate al adverbului *mai viu*, posibil datorită sensului figurat „vii, însuflețit“, pe care îl are, aici, acest adverb.

Este necesar, din nou, să reproducem, atît pentru controlul afirmațiilor, cît și — mai ales — pentru delectarea estetică a cititorilor, textul poeziei:

Țara

Din umbra deasă-a norului
Întins pe țări străine
Cu aripile dorului
Voios revin la tine.

O! cuib al fericirilor,
O! țară luminoasă,
Comoară-a nălucirilor,
Grădina mea frumoasă!

Ș-avîntul tinerețelor
Ce-n sînu-mi se trezește,
Prin lumile poeziilor
Zburînd mă rătăcește.

Și-n farmecul avîntului
Tot ce sub ochi răsare
În poalele pămîntului
Mai drăgălaș îmi pare;

Întinderea cîmpiilor
În zări mai lin se perde,
Mai dulce-i rodul viilor,
Verdeața e mai verde.

Mai nalte sînt nălțimile,
Mai cald e mîndrul soare,
Mai limpezi limpezimile
De rîuri și izvoare.

Iar fetele cu florile
Mai viu rîd între ele,
Și spun privighetorile
Mai tainic viers la stele.

Aici cu lăcrimioarele
Bujori se prind în horă.
Aice însuși soarele
Are-ntre flori o soră,

Aice-i țara basmelor
Ce-ngînă-a noastră minte
Prin freamătul fantasmelor
Din timpi de mai nainte.

Și-n stîncele Carpaților
Cresc paseri năzdrăvane,
Și-n sufletul bărbaților,
Mîndriile romane!

Aice-i vestea Doamnelor
Din lumea legendară,
Ș-a prelungirii toamnelor
Sub cer de primăvară.

O! gură dulce-a raiului,
Tu dai prin o zîmbire
Și fericire traiului,
Și morții fericire.

Aice-i țara țărilor
Ș-a doinelor de jale
Ce-n liniștea serilor
Te țin uimit în cale.

Luceferii eterului
Rîvnind privesc la tine,
Și toți îngerii cerului
Te-au îndrăgit ca mine!“

Să mai observăm că sentimentul patriotic al poetului este exprimat și altfel, prin epitetul ornant adjectival (*frumoasă*) și substantival (în *gura dulce a raiului*), în relaționarea congruentă cu cosmosul (*luceferii eterului* ș.a.). Este de mirare că autorii de manuale școlare, pentru gimnaziile sau pentru licee, ignoră, de decenii, cunoașterea temeinică, de către ei și de către elevi, a acestei minunate poezii, căreia îi preferă, nu o dată, texte cu o mult mai redusă valoare artistică și educativă. Peste diminutivul *mai drăgălaș* – mai inspirat ar fi fost *mai minunat* – se poate trece.

Cele trei contexte se deosebesc între ele și prin alți indici mai puțin eficienți decît gradele de comparație: interjecția *o!* repetă în primul și în al treilea context, dar care nu apare în al doilea, adresarea prin personificare (ca și în *Adio Moldovei*) către „țară”, corelată cu frecvența mare a formelor flexionare de persoana a II-a singular ș.a.

Comparativul de superioritate se relevă ca suport de context și în alte situații, în poezia *Noi* de O. Goga, de exemplu, în contextul (reprodus aici, fragmentar):

„Pe boltă, sus, e mai aprins,
La noi, bătrînul soare,
[...] Sub cerul nostru-nduioșat
E mai domoală hora
[...] Și fluturii sunt mai sfioși
Cînd zboară-n zări albastre“,

context, de trei strofe, intermediar între primul și ultimul, fiecare din acestea de cîte o strofă, care nu conțin adjective (și nici adverbe) la comparativul de superioritate.

De asemenea, în povestea *Florița din codru* de Ioan Slavici, unul dintre primele contexte se bazează pe același grad de comparație, inserat de patru ori cu formula „[...] pe de o sută și pe de o mie de ori e înșă mai frumoasă Florița“.

Identificînd acest principiu de construcție a contextului și în *Biblie*, în *Evrei* 7 19, 8/6 (de două ori), 9/14, 9/23, 11/16, 11/40, ș.a., în *Epistola lui Petru* 1-20 ș.a.

Revenind, în final, la premisa demersului — demonstrarea existenței realității unității sintactice de context, prin identificarea bazei de structurare care constă în dominanța unui anumit grad de comparație și relaționarea într-un text a contextelor structurate astfel, precizăm, totodată, că, în măsură variabilă, și alte grade de comparație pot avea această funcție.

Astfel, gradul de comparație superlativ absolut (de superioritate) domină în contextul: „Ce puternice simțiri se deșteptaseră atunci în noi, la dulcele și sfînt nume de patrie! Ce entuziasm măreț ne cuprinsese la falnicul nume de român! Cît eram de veseli, cît eram de fericiți atunci!“ (V. Alecsandri, *Românii și poezia lor*), iar superlativul relativ (de superioritate) — în contextul care succede acestuia: „În ceasurile acele de scumpă nălucire, munții noștri ni se păreau cei mai mulți și mai pitorești de pe fața pămîntului; văile noastre, cele mai îmbeșugate cu holde și cu flori; apele noastre, cele mai limpezi; ceriul nostru, cel mai senin [...]“.

Principiul de construcție a contextului, relevat aici, deschide calea către o teorie a *contextului*, similară cu acelea ale *propoziției*, *frazei* și *textului*.